

VIDES EXEMPLARS EN LA LITERATURA CATALANA MEDIEVAL¹

PRELIMINARS

La literatura de tema religiós és molt abundant en l'edat mitjana, i de consum freqüent, com ho manifesta, per exemple, la seua difusió en temps de la impremta. En l'àmbit de la filologia catalana, l'aproximació a aquest sector de la literatura s'ha fet generalment des de l'estudi d'autors importants; és el cas de Francesc Eiximenis o de Ramon Llull, de l'edició completa de les obres dels quals ja hi ha diferents projectes en marxa. En altres casos comptem amb obres d'autors diferents i de temes variats, però amb algun element unificador entre elles, com és el cas dels certàmens, que també han estat atesos quant a la seva edició. Tanmateix, es tracta tot plegat d'un àmbit molt extens en el qual encara hi ha un ample conjunt de textos que, per motius diferents, han estat més desatesos en els àmbits filològics i en l'actualitat encara no han estat objecte ni d'edicions crítiques ni d'estudis de conjunt.

Des de les pàgines de les histories literàries o des de les d'estudis més específics s'ha mirat de classificar la literatura de tema religiós en les lletres catalanes de manera més o menys completa. Ramon Miquel i Planas, en la seua introducció a l'*Estudi històric y crítich sobre la antiga novela catalana pera servir d'introducció al novelari català dels segles XIV a XVIII*, parla de «Novella cristiana», seguint Menéndez Pelayo, per a referir-se «al conjunt de narracions, de diversos ordres, emperò d'anàloga finalitat piadosa i edificant» (Miquel i Planas 1911-1914: 209-210), i fa una classificació, sempre especificant que es tracta d'una mostra sense caràcter exhaustiu, en quatre grups: *a*) llegendes bíbliques, *b*) narracions hagiogràfiques, *c*) visions de l'altra vida i viatges a ultratomba, *d*) contalles devotes i exemplars. En el primer apartat recull obres com ara *La vida*

1. Treball realitzat en el marc del projecte d'investigació «Edición crítica digital de textos hagiográficos de la literatura catalana de los siglos xv y xvi (FFI2009-11594, subprograma FILO). Una versió d'aquest treball, amb alguns canvis i en castellà, apareixerà a les Actes del XII Congrés Internacional de l'Associació Hispànica de Literatura Medieval.

popular de Jesucrist, la *Història de Llätzer*, la *Destrucció de Jerusalem*, i altres textos relacionats amb la Bíblia, com la *Història de Josef* de Corella, o també les vides de Jesucrist, com la d'Isabel de Villena; en el segon, fa una nòmina de vides de sants que no pretén ésser completa i que reconeix molt extensa; en el tercer, inclou textos com el *Viatge al purgatori de sant Patrici* o la *Visió de Tundal*, i en el darrer, parla de narracions que, sense ser de tema religiós, tenen un caràcter exemplar, com ara *La història de la filla de l'emperador Contastí*.

Per la seua banda, Jordi Rubió i Balaguer (1984, II: 372 i ss.), quan parla de la prosa religiosa i moral del segle xv, la classifica en: *a)* narracions bíbliques, *b)* vides de Jesucrist i de la Verge, *c)* literatura ascètica, moral i mística, *d)* hagiografia. Rubió distingeix entre les traduccions bíbliques, per una banda, i les narracions de les vides de Jesucrist i de Maria, per una altra. En un tercer apartat, molt extens i menys homogeni que els anteriors, introdueix tractats de confessió, meditacions, oracions, el *Recull d'eximplis*, *La scala del Paradís*, i altres textos variats, i, finalment, com Miquel i Planas, elabora una nòmina de vides de sants que no pretén ser completa.

Ambdós autors coincideixen en l'apartat de l'hagiografia: fan un llistat parcial i afirmen que, pel seu volum, per la seua repercussió en les llengües romàniques i pel seu estret contacte amb altre tipus de produccions literàries, té un relleu evident en la història literària. En opinió de Miquel i Planas (1911-1914: 165-166), «Ja de bon principi sabuda es la importància de la producció hagiogràfica dels primers segles de la Església, y el considerable aport de materials d'aytal procedència (grechs o llatins) ab que s'enriquiren dejorn totes les literatures novo-llatines», i es refereix a les moltes analogies entre la literatura d'imaginació i aquesta. Per la seua banda, Rubió i Balaguer (1984, II: 389) assenyala que el nombre de textos de vides de sants, en vers i en prosa, és molt gran i sovint resulta difícil atribuir a una època determinada la redacció primera de cadascuna. En molts casos, una vida només ens ha arribat en estats ja evolucionats de la transmissió, i algunes d'aquestes vides són veritables temes literaris amb una evolució i una divulgació digna d'ésser estudiada en el conjunt de les literatures romàniques.

Animada per l'interés que desvetllen aquestes consideracions, i pel fet que ambdós estudiosos afirmen que la relació de vides de sants que recullen respectivament no és completa, m'he proposat en aquesta comunicació elaborar un llistat tan extens com siga possible de les vides de sants conservades en la literatura catalana, deixant pel moment els altres textos de caràcter exemplar. Aquesta nòmina pot ser un pas inicial per arribar a l'objectiu de poder entendre la incidència d'aquest tipus de textos en la literatura i en la cultura catalanes de l'edat mitjana. La nòmina inclourà, en un primer moment, només els textos catalans i no es tindran ara en compte les versions llatines ni en altres llengües. Convenientment completada i ampliada, passarà a formar part del projecte d'investigació sobre literatura religiosa que actualment duem a terme

des de la Universitat d'Alacant i serà un complement per a les investigacions que desenvolupem en aquest moment, com també un punt de referència per a futurs treballs.

I. UN PROYECTO D'EDICIÓN DE TEXTOS

En l'any 2005 un grup d'investigadors del Departament de Filologia Catalana de la Universitat d'Alacant vam crear el grup d'investigació Els Escriptors i la Impremta en el Pas del Segle xv al xvi.² L'objectiu principal del grup és l'edició crítica digital, amb estudis literaris i lingüístics, de les obres d'autors valencians dels segles xv i xvi, com també d'obres anònimes i d'obres d'autors representatius del panorama romànic medieval relacionades amb les lletres valencianes. Aquest grup compta amb el suport d'altres filòlegs experts medievalistes i també d'informàtics, especialistes en tractament digital de textos de la nostra universitat. Vam crear l'espai web *Valenciana prosa*, allotjat en el servidor creat per a aquest objectiu: <http://tintadellamp.ua.es>, on hem anat publicant les edicions de les obres que proposàvem en cada projecte, acompanyades de fitxes i d'estudis introductoris.

Actualment, amb el suport d'un projecte del Ministeri de Ciència i Tecnologia, en el qual també participen investigadors d'altres departaments i d'altres universitats,³ pretenem desenvolupar en aquest espai web un apartat dedicat fonamentalment a la literatura de tema religiós, i en concret a l'hagiografia, on es presentaran progressivament edicions filològiques d'un nombre de textos d'aquesta temàtica en la literatura catalana produïts bàsicament entre els segles xv i xvi.

Fins ara hem pogut allotjar en el web *Valenciana prosa* obres de Bernat Fenollar, Miquel Peres, així com fragments del *Flos Sanctorum* català, de la *Vita Christi* d'Isabel de Villena i d'un text de falconeria del segle xv d'autor desconegut. En tots els casos es tracta d'obres o bé inèdites, o bé que no comptaven amb edicions fàcilment accessibles o modernes, de manera que intentem fer una aportació en el sentit de facilitar-ne el coneixement i la difusió. Per a cada

2. Inicialment el grup el formàvem Antoni Mas Miralles, Carme Arronis Llopis, Hèctor Càmar Sempere, M. Àngels Herrero i qui signa aquest article. Un poc més tard s'hi van incorporar M. Àngels Llorca Tonda i Sergi Barceló Trigueros.

3. A més a més dels membres del grup que procedim del Departament de Filologia Catalana de la Universitat d'Alacant —Antoni Mas Miralles, Carme Arronis Llopis, Hèctor Càmar Sempere, M. Àngels Herrero, Sergi Barceló Trigueros i jo mateixa—, hi participen Carmen Puche, del Departament de Prehistòria, Arqueologia, Història Antiga, Filologia Grega i Filologia Llatina, i M. Àngels Llorca, del Departament de Filologies Integrades, que ens ajudaran a donar una perspectiva romànica al nostre treball. Així mateix, comptem amb la participació fonamental de José Aragüés Aldaz, del Departamento de Filología Española (Literatura Española e Hispánica) de la Universitat de Saragossa, que ha dut a terme nombroses investigacions sobre l'hagiografia castellana i aporta la seua experiència reconeguda en aquest camp d'estudi.

una d'elles hem elaborat una fitxa complementària amb informació sobre l'autor, les característiques literàries, etc., i s'hi aniran afegint progressivament els estudis que se'n facen. En el cas del fragment del *Procés de les olives* o en el de la poesia de Miquel Peres, que s'han conservat en diferents edicions antigues, es pot accedir en el mateix text a les variants de cada edició amb el menú de «visualitzar» i tenir, d'aquesta manera, accés a les lliçons de cada edició antiga.

El procés d'edició es duu a terme utilitzant l'estàndard internacional TEI, aspecte a tenir en compte si es vol vetllar per la preservació de les obres digitalitzades, ja que, com que no estan associades a cap programari determinat, no corren el perill de quedar obsoletes. El caràcter estàndard de les edicions obre a més la possibilitat de col·laboració amb altres plataformes d'investigació i divulgació filològica, de manera que els textos en el futur podran ser reutilitzats per a altres finalitats i, fins i tot, podran incorporar-se a biblioteques virtuals o a repositoris de textos.

TEI (*Text Encoding Initiative*, <http://www.tei-c.org>) és l'estàndard internacionalment usat i reconegut per les biblioteques digitals. La Biblioteca Miguel de Cervantes (<http://www.cervantesvirtual.com>) i la Biblioteca Joan Lluís Vives (<http://www.lluisvives.com>), des de la Universitat d'Alacant, han estat pioneres en l'aplicació de les noves tecnologies en els àmbits humanístics. Per a les lletres valencianes antigues, el repertori RIALC (Repertorio Informatizzato dell'Antica letteratura Catalana, <http://www.rialc.unina.it>) es pot considerar, pel tipus de textos que recull, un altre dels precedents del projecte que estem duent a terme. Així doncs, un altre dels nostres objectius és fer una aportació en la línia de l'edició digital de textos tot usant les aplicacions de les noves tecnologies que són estàndards en les biblioteques virtuals.

Aquest projecte d'investigació serà el receptor del catàleg de vides de sants que presentem ací, amb l'objectiu futur d'editar-ne algunes, de donar-los la difusió que es pot aconseguir amb les noves tecnologies informàtiques, com també d'oferir un panorama tan complet com siga possible dels textos hagiogràfics en l'àmbit de la literatura catalana medieval.⁴

II. ELS TEXTOS HAGIOGRÀFICS

La *Legenda aurea* (c. 1264; a partir d'ara, *LA*), obra coneguda també amb el nom de *Flos sanctorum*, recull les festes de Jesucrist, de Maria i dels sants al llarg de tot l'any litúrgic, però és, fonamentalment, un recull de les vides dels sants més coneguts i venerats en el moment que es va escriure. Compta amb traduccions quasi simultànies al moment de la redacció i entre les primeres hi

4. En aquest moment, una de les components del grup, Carme Arronis, ja ha editat la vida de Caterina de Sena de Miquel Peres (Arronis 2007).

ha la catalana, de finals del segle XIII, traducció amb una rica tradició manuscrita i, posteriorment, impresa, ja que ha pervingut fins als nostres dies en cinc manuscrits, dos incunables i sis edicions del segle XVI, com també en nombroses edicions posteriors.

Estem al davant, doncs, d'una de les obres amb major difusió i influència dins del panorama de la literatura romànica, i, així mateix, de la literatura catalana medieval. Només el volum de textos conservats en català justifica una edició de l'obra, que ara per ara només ha estat objecte d'edicions modernes de la mà de Coromines, que va dirigir l'edició del manuscrit de París (veg. Manéikis Kniazzezh et alii 1977), anotat amb les variants del que es conserva a la Universitat de Barcelona, i, també, la del manuscrit de Vic feta per Nolasca Rebull (1976); comptem, així mateix, amb alguns estudis parcials. Pel moment, en el grup d'investigació, Hèctor Càmara treballa en la seua tesi doctoral l'edició del *Flos sanctorum* català sobre l'incunable de 1494, i mira d'establir les possibles relacions amb els manuscrits anteriors, alguns dels quals encara són inèdits.

Des del moment de la seua aparició, la *LA* va tenir una difusió important i en les successives còpies, manuscrites primer i després impreses, s'hi anaven afegint sants locals, com també sants posteriors al moment de l'aparició del corpus inicial, que complementaven el recull. Així mateix, algunes vides circulaven de manera independent. Ens trobem, així, amb la circumstància que, a més a més del recull pròpiament dit que constitueix la *LA*, hi havia una sèrie de vides de sants que, tot i estar incloses en el volum, circulaven també de manera exempta, bé per la seua popularitat o per alguna altra raó. Per una altra banda, hi havia les vides de sants que s'havien anat afegint a la *LA* original en les successives còpies o reedicions i que només apareixen, per tant, en algunes còpies o en algunes edicions determinades de la *LA*, i finalment, hi havia vides de sants que no apareixen en la *LA* i que es difonien de manera independent.

D'una altra banda, es pot dir que aquest gènere té un cert èxit en el temps de la impremta, i són nombroses les vides de sants que compten amb edicions impreses, algunes de les quals completades amb gravats d'un cert relleu, com la vida de Caterina de Siena publicada el 1515, o la de Maria Magdalena de Jaume Gassull, el 1505.⁵ El recull que presentem ací conté, doncs, les vides de sants que es transmeten de manera diferent a la *LA*, obra que pel moment deixem fora de l'abast d'aquest treball i que, en un altre moment, complementarà la nòmina en un llistat més complet. Tot i que pot semblar obvi, cal tenir en compte que, com diu Rubió, el fet que es tracte d'un manuscrit del segle XIV, per exemple, o d'una edició del XV no implica que el text siga d'aquesta època i, a més, la llegenda del sant en qüestió pot tenir una història anterior, i successives reelaboracions, per a l'establiment de la qual caldrà tenir en compte

5. Els gravats de l'edició de la vida de santa Caterina es poden veure reproduïts en: <http://parnaseo.uv.es/Facsimiles/Caterina/Caterina.htm>.

el context romànic. En alguns casos l'origen no serà la *LA*, sinó una altra font; en d'altres, la relació entre el text conservat en la *LA* pot ser molt diferent al transmés de forma independent.⁶ En cada vida s'haurà de tenir en compte tant la tradició de la transmissió llatina com la de la vernacular. Però, en primer lloc, i abans d'iniciar els treballs concrets sobre cada vida, és necessari elaborar el catàleg dels textos i dels testimonis més o menys nombrosos que els conserven, per a, en posteriors treballs, iniciar, si cal, estudis particularitzats. Sens dubte, l'edició del *Flos sanctorum* català, complementat amb el conjunt de vides de sants transmeses de manera més o menys independent, ens pot proporcionar una primera aproximació a l'interès i a la difusió de l'hagiografia en l'edat mitjana en l'àmbit català.

III. CATÀLEG

He pres com a punt inicial els reculls de Miquel i Planas, de Rubió i d'Agui-ló, i he elaborat una primera nòmina que s'anirà ampliant segons avança la investigació. Aquesta primera nòmina s'ha completat amb la consulta d'altres catàlegs i de ferramentes electròniques com ara *BITECA* o el *Catálogo colectivo del patrimonio bibliográfico español (CCPBE)*. Es tracta de textos escrits en català i conservats en manuscrits o en edicions dels primers anys de la impremta, fins a 1500, data que adopte seguint consideracions de treballs anteriors com els d'Aragüés Aldaz (2004) o de Courcelles (1999). En general, es tracta de vides exemptes, a excepció d'alguns manuscrits com el de l'Escorial, que conserven alguns reculls de diferents vides. No hi ha, tampoc, els textos llatins medievals ni els escrits en castellà i que poden datar-se en la mateixa època o que tenen edicions en les mateixes ciutats que els escrits en català.

A més a més de donar notícia de les còpies manuscrites o impreses que es conserven de cada text, el catàleg recollirà en el futur dades com ara: on es troben els testimonis conservats, si el text té autor conegut o no, si apareix en la *LA*, si apareix en les diferents versions manuscrites o impreses del *Flos sanctorum*, si té edicions valencianes o no, si té versions en vers o apareix en sermons de l'època, en certàmens, etc. A més, cada vida anirà acompanyada de la notícia dels estudis o de les edicions recents que se n'han fet.

El treball dut a terme per a l'hagiografia castellana, *Coordinación de la edición de hagiografía castellana (CEHC)* (<http://www.uniovi.es/cehc/>), ha estat un punt de referència important en tant que presenta un estat de la qüestió i uns estudis molt avançats en l'àmbit de l'hagiografia castellana. Els treballs bibliogràfics de Pepe Aragüés «Hagiografía hispánica. Siglos XVI-XVIII», i el

6. En aquest sentit, per a dur a terme el treball que ens proposem, comptem en l'equip amb membres especialistes de la literatura espanyola, llatina i francesa.

recull de Vanesa Hernández «Censo bibliográfico de la hagiografía medieval castellana» en aquest espai web són models que seguirem en el treball sobre l'hagiografia catalana.

Pel moment, en la nostra recerca la nòmina que hem obtingut és de 34 vides de sants: sants Abdó i Senén, sant Aleix, sant Amador, santa Anna, sant Antiogo, sant Antoni Abat, sant Apolloni, santa Bàrbara, santa Caterina d'Alexandria, santa Caterina de Siena, sant Cristòfol, santa Eufrosina, sant Francesc, sant Honorat, sant Jeroni, sant Jordi, sant Josafat, sant Josep, Josep, sant Julià, sant Llätzer, sant Lluís confessor, santa Magdalena, santa Margarida, santa Maria Egípcíaca, santa Marina, sant Onofre, sant Pau, santa Paula, sant Ponç, Teòfil, sant Vicent Ferrer, sant Segimon. El catàleg continuarà per a cada nom, com es diu més amunt, la màxima informació sobre cada sant de què puguem disposar. Pel moment, ací avancem les edicions o les còpies manuscrites en què es conserven.

ABDÓ I SENÉN (ANYES) *La vida, martyri y traslació dels gloriosos màrtirs e reals prínceps sant Abdon e Senén, e la vida del gloriós bisbe e màrtirs sant Ponç, advocats dels llauradors contra la pedra y tempestat*, València: Joan Navarro, 1542.

SANT ALEIX *En nom de Déu, nostre Senyor, Vida de sant Aleix*, Barcelona: ms. Biblioteca de Catalunya.

SANT AMADOR *Libre de sant Amador e la sua Vida*, Marsella: ms. s. xiv; Barcelona: Pere Posa, 1486.

SANTA ANNA (CORELLA) *Vida de santa Anna*, València: Llop de Roca, 1485?; València: ms. Biblioteca de la Universitat de València; Barcelona: ms. *Jardinet d'Orats*.

SANT ANTIOGO *Vida de sant Anthiogo, metge i màrtir*, Càller: s. xv, reproduïda en la segona meitat del xvi.

SANT ANTONI ABAT *Llegenda de sant Antoni Abat*, Palma: ms. s. xiv.

SANT APOL·LONI *Sant Apolloni*, conservat en un text que sembla del s. xiv.

SANTA BÀRBARA *Vida de santa Bàrbara*, Barcelona: ms. *Jardinet d'Orats*.

SANTA CATERINA D'ALEXANDRIA *Història de santa Caterina d'Alexandria*, Marsella: ms. *Llegenda de santa Caterina*, Barcelona: ms. Biblioteca de Catalunya. *Oració a santa Caterina*, Barcelona: ms. Arxiu de la Corona d'Aragó.

SANTA CATERINA DE SIENA *Vida de la seràfica santa Caterina de Sena*, Madrid: Biblioteca Nacional, traducció anònima, s. xv; per Miquel Peres, València: Cristòfol Cofman, 1499; per Thomas de Vesach, València, 1511. *Obres fetes en labor de la seraphica senta Catherina de Sena*, certamen, 1511. *Goigs de santa Caterina*, Barcelona: ms. Biblioteca de Catalunya.

SANT CRISTÒFOL *Vida de sant Cristòfol*, Madrid: ms. Escorial. *Certamen en honor de sant Cristòfol*, València, 1498.

SANTA EUFROSINA *Vida de santa Eufrosina*, Madrid: ms. Escorial.

- SANT FRANCESC *Vida de Sant Francesc d'Asís*, Madrid: ms. Escorial.
- SANT HONORAT *Vida de sant Honorat*, París: Biblioteca Nacional, ms. s. xv; València, 1495; València, Joan Jofré, 1513; Perpinyà, 1590, reproducció de la primera.
- SANT JERONI *Vida i trànsit de Sant Jeroni*, Madrid: Biblioteca Nacional. ms. s. xv; Barcelona, Pere Posa, 1492; Barcelona, Pere Miquel, 1493.
- SANT JORDI *Vida de sant Jordi*, Madrid: ms. Biblioteca Reial; Barcelona: Biblioteca de Catalunya, ms. 889.
- SANT JOSAFAT *La vida de sant Josafat*, obra perduda de Francesc Alegre, impresa el 1494, que apareixia al registre d'obres d'Hernando Colom a la Biblioteca Colombina.
- SANT JOSEP (CARBONELL) *Història de Joseph fill d'Ely*, per Joan Carbonell, València: Cristòfol Cofman, 1502.
- JOSEP (CORELLA) *Història de Josef, fill del gran patriarca Jacob*, València: ms. Biblioteca de la Universitat de València.
- SANT JULIÀ *Vida de sant Julià*, Barcelona: ms. Biblioteca de la Universitat de Barcelona. *La vida de sant Julià abat y martyr: y de santa Basilyssa verge d'aquell sposa abadessa de mil santes donzelles [...]*, per Joan Baptista Anyes, València, Joan Jofré, c. 1528.
- SANT LLÀTZER *Vida de Llätzer i de les seves germanes santa Marta i santa Maria Magdalena / Història de sant Llätzer; Actes de Llätzer*, Barcelona: ms. Biblioteca de Catalunya; Barcelona: Biblioteca de la Universitat de Barcelona; Madrid: Escorial; Barcelona: 1493; Barcelona, Joan Luschner, 1502; Barcelona, Carles Amorós, 1510.
- SANT LLUÍS CONFESSOR *Vida de sant Lluís, confessor*, Madrid: ms. Escorial.
- SANTA MAGDALENA *Vida de santa Magdalena en cobles*, en vers, per Jaume Gassull, València, ms. 1505. *Història de la gloriosa santa Magdalena*, per Joan Roís de Corella, València: ms. Biblioteca de la Universitat de València. (Corella).
- SANTA MARGARIDA *Vida de Santa Margarida*, en vers, Marqués de Castrillo, Madrid: ms. s. XIII-XIV; Barcelona: ms. Arxiu de la Corona d'Aragó; Barcelona: Arxiu de la Catedral, ms. finals s. XIV.
- SANTA MARIA EGIPCÍACA *Vida de santa Maria Egipcíaca*, Madrid: ms. Escorial.
- SANTA MARINA *Vida de santa Marina*, Madrid: ms. Escorial.
- SANT ONOFRE *La vida de sant Onofre*, Barcelona: Biblioteca de Catalunya, ms. copiat entre 1390-1410; València: Cristóbal Koffman, 1499; València: Jorge Costilla, 1502?
- SANT PAU *La reuelació del benaumenturat apostol sanct Pau*, València: 1495.
- SANTA PAULA *Vida de santa Paula*, Madrid: ms. Escorial; Barcelona: Biblioteca de Catalunya, ms. copiat entre 1390-1410; Saragossa: Biblioteca Capitular, ms. copiat entre 1401-1500.
- SANT PONÇ Veg. Abdó i Senén.

TEÒFIL *Vida de Teòfil*.

SANT VICENT FERRER (PERES) *Vida de sant Vicent Ferrer*, de Miquel Peres, València; Joan Jofré, 1510.

SANT SEGIMON *Vida de sant Segimon, rei de Borgonya*.

Prenent com a referència les notícies de Miquel i Planas, Rubió i Aguiló, hem confeccionat un llistat de vides de sants fins a 1550 i conservats en textos diferents al de la *LA*. Aquest llistat, que ara només publiquem amb la informació de les notícies sobre les còpies manuscrites i les edicions antigues que les conserven, es completarà amb informació sobre cada sant referent a estudis o edicions recents, aparició de la vida en altres tipus d'obres, etc. El catàleg formarà part del web *Valenciana prosa*, dins del projecte d'investigació que duem a terme. Com diu José Aragüés, «es bien sabido que la hagiografía merece un nuevo lugar en el seno de nuestros estudios literarios algo más acorde a su verdadera posición en el conjunto de las lecturas del hombre medieval, renacentista o barroco» (2004: 448). El nostre propòsit és contribuir en la mesura del possible a la incorporació d'aquest conjunt d'obres en el lloc que li correspon dins el panorama de la literatura catalana medieval, i a donar-los la difusió que ens proporciona la tècnica actual.

MARINELA GARCIA SEMPERE
Universitat d'Alacant

BIBLIOGRAFIA

- Aguiló 1923-1927: Marian AGUILÓ, *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860*, Madrid.
- Aragüés Aldaz 2004: José ARAGÜÉS ALDAZ, «Tendencias y realizaciones en el campo de la hagiografía en España», *Memoria Ecclesia*, xxiv, 441-560.
- 2009: José ARAGÜÉS ALDAZ, «Hagiografía Hispánica. Siglos XVI-XVIII», dins *Coordinación de la edición de hagiografía castellana*, CEHC [consulta en línia (juliol-agost 2009): <http://www.uniovi.es/CEHC/entrada.htm>].
- Arronis 2007: Carme ARRONIS, *La vida de santa Caterina de Sena de Miquel Peres*, Sant Vicent de Raspeig, Departament de Filologia Catalana. Universitat d'Alacant.
- BITECA: *Biteca-Bibliografía de textos catalans antics*, Califòrnia, University of California [consulta en línia (juliol-agost 2009): <http://sunsite.berkeley.edu/Philobiblon/proleg.htm>].
- Canet 2009: José Luis CANET, «Hagiografía valenciana (1470-1600)», dins *Les cahiers de Framespa*, Centre National de la Recherche Scientifique [consulta en línia (juliol 2009): http://www.univ-tlse2.fr/framespa/articles/articles_fiche.php?id=3A].
- CCPBE: *Catálogo colectivo del patrimonio bibliográfico español* [consulta en línia (juliol-agost 2009): <http://www.mcu.es/bibliotecas/MC/CCPB/index.html>].
- CEHC: *Coordinación de la edición de hagiografía castellana* [consulta en línia (juliol 2009): <http://www.uniovi.es/CEHC/entrada.htm>].

- Courcelles 1999: Dominique DE COURCELLES, «Espagne de 1450 à 1550», *Hagiographies*, 1, 155-188.
- Hernández Amez 2009: Vanesa HERNÁNDEZ AMEZ, «Censo bibliográfico de la hagiografía medieval castellana», dins *CEHC* [consulta: juliol 2009].
- Madurell i Marimon 1967-1968: José María MADURELL I MARIMON, «La edición de 1602 de la *Historia de los Santos de Cataluña* del Padre Doménech», *Analecta Sacra Tarraconensis*, XL, 149-157.
- 1977: Josep M. MADURELL I MARIMON, *Manuscrits en català anteriors a la impremta (1321-1474): contribució al seu estudi*, Barcelona, ANABA / Delegació de Catalunya i Balears.
- Maneikis Kniazzev et alii 1977: Charlotte S. MANEIKIS KNIAZZEH / Edward J. NEUGAARD / Joan COROMINES (ed.), Jacobus de Voragine, *Vides de sants rosselloneses*, 3 vol., Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana.
- Miquel i Planas 1911-1914: Ramon MIQUEL I PLANAS, «Estudi històric y crítich sobre la antiga novela catalana pera servir d'introducció al novelari català dels segles XIV a XVIII», dins *Bibliofilia. Recull d'estudis, observacions, comentaris y notícies sobre llibres en general y sobre qüestions de llengua y literatura catalanes en particular*, 1, Barcelona, 209-249.
- 1914: Ramon MIQUEL I PLANAS, *Llegendes de l'altra vida: Viatges del Cavaller Owein y de Ramón de Perellós al purgatori de Sant Patrici; Visions de Tundal y de Trictelm; Aparició de l'esperit de G. de Corvo; Viatge d'en Pere Portes a l'Infern. Testes antics publicats per R. Miquel y Planas*, Barcelona, «Biblioteca Catalana».
- Rebull 1976: Nolasco REBULL (ed.), Jaume de la Voràgine, *Llegenda àuria*, Olot.
- Rubió i Balaguer 1984: Jordi RUBIÓ I BALAGUER, *Història de la literatura catalana*, 3 vol., Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat («Biblioteca "Abat Oliba"», 40).
- Voràgine, *Leyenda: Santiago de la Voràgine, La leyenda dorada*, ed. i trad. de José Manuel Macías, 2 vol., Madrid, Alianza, 1982.